Anna Włodarczyk, *wlodarczykanna93@gmail.com*
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Filologii Romańskiej

Tarragona jako cel turystyki archeologicznej

Słowa kluczowe: Tarragona, *Tarraco,* turystyka archeologiczna, dziedzictwo archeologiczne

Abstrakt

Niniejsza praca ma na celu przedstawienie miasta Tarragona, znajdującego się w północno-wschodniej Hiszpanii, na terenie Katalonii, jako obiektu turystyki archeologicznej. Artykuł przedstawia pokrótce historię i lokalizację starożytnego *Tarraco,* a także historię badań, usytuowanie oraz opis obiektów architektonicznych, których pozostałości można podziwiać do dnia dzisiejszego w samym ośrodku oraz w jego najbliższej okolicy, a pochodzących, zarówno z okresu rzymskiego, jak z epok późniejszych. Autorka pracy przedstawia również aktualnie działający program obejmujący ochronę zabytków znajdujących się na terenie miasta oraz kampanie promocyjne, które mają zachęcić turystów do odwiedzenia tego miejsca. W niniejszym artykule opisane są również wydarzenia kulturowe, które odbywają się w sposób cykliczny na terenie miasta i z roku na rok przyciągają coraz większą liczbę turystów, którzy chcą wziąć udział w tych eventach.

Wstęp

Trudno wyobrazić sobie jak wyglądałoby życie bez turystyki. Jest to coś więcej niż tylko dziedzina gospodarki. Turystyka z jednej strony zapewnia możliwość oderwania się od problemów życia codziennego, a z drugiej gwarantuje wzbogacenie wiedzy o różnych kulturach. Jest to dziedzina, która cieszyła się zainteresowaniem już w czasach starożytnych. Wiąże się z czasowym opuszczeniem miejsca zamieszkania powodowanym różnymi pobudkami. Motywów skłaniających podróżnych do wyjazdów jest wiele i stąd też można wyróżnić wiele rodzajów turystyki, jak na przykład: miejską, biznesową, zdrowotną, muzealną, wypoczynkową, eventową czy kulturową [Jędrysiak 2008, s. 9-95].

Niniejsza praca zostanie poświęcona fenomenowi turystyki archeologicznej w katalońskim mieście Tarragona. Autorka niniejszej pracy postawiła sobie trzy cele. Jednym z nich jest podanie definicji archeoturystyki i omówienie przyczyn wzrostu zainteresowania tego typu wyjazdami w ostatnich latach. Kolejnym będzie przedstawienie miasta Tarragona wraz z jego najważniejszymi zabytkami ukazując tym samym jego atrakcyjność w kontekście turystyki kulturowej. Ostatnim z postawionych celów jest przeanalizowanie wzrostu liczby turystów w omawianym ośrodku pod kątem czynników mających wpływ na ten przyrost. Jako metodę badawczą autorce posłużyła głównie kwerenda biblioteczna, a także materiał zebrany podczas wizyty w omawianym mieście. Główne pytanie badawcze związane jest bezpośrednio z tematyką archeoturystyki: jaką rolę w Tarragonie odgrywają stanowiska archeologiczne i pozostałości po dawnych kulturach?

Wspomniany wyżej rodzaj zwiedzania jest jednym z podtypów turystyki kulturowej. Obejmuje ruch ludności ze stałego miejsca zamieszkania do miejsc atrakcyjnych z kulturowego punktu widzenia. Ruch turystyczny tego typu pozwala podróżującemu na

wzbogacenie się o nową wiedzę i wrażenia związane z możliwością podziwiania dziedzictwa kulturowego, które tworzono na przestrzeni wieków i przekazywano z pokolenia na pokolenie. Rozwój turystyki kulturowej pozwala również na pozyskanie środków, które są później przeznaczone na ochronę i konserwację dorobku kulturowego. Spuścizna historyczna niewątpliwie wpływa na rozwój turystyki i przyciąga zwiedzających na teren danego regionu, kraju czy miasta. Turyści w wyborze kolejnych destynacji kierują się głównie tym, co dany obszar im oferuje. Nie podlega dyskusji, że miejsca, których zabytki są wpisane na listę światowego dziedzictwa UNESCO cieszą się większą atrakcyjnością turystyczną od innych [Jędrysiak 2008, s. 9-95].

Archeoturystyka w ostatnich latach znacznie się rozwinęła. Można to zauważyć chociażby wzmożonym zainteresowaniem wśród przeciętnego turysty takimi miastami jak, Ateny czy Rzym, które są bogate w pozostałości po kulturach antycznych. Turystyka archeologiczna stanowi wciąż temat niezbyt często poruszany w literaturze, chociaż w ostatnich latach zdecydowanie można zauważyć większe zainteresowanie wśród badaczy tą problematyką. Ze względu na skromną literaturę, problematyczne staje się ustalenie definicji tego typu zwiedzania i określenie granicy między turystyką archeologiczną a jej innymi, wspomnianymi już wcześniej, rodzajami. Nie ulega wątpliwości, że zakres jej zainteresowań obejmuje zwiedzanie stanowisk, rezerwatów i muzeów archeologicznych, a także udział w różnego rodzaju rekonstrukcjach, które mają na celu przybliżenie historii oraz życia codziennego człowieka z przeszłości. Podróżujący, wybierający ten rodzaj turystyki, nierzadko korzystają z usług profesjonalnego archeologa, który wciela się w rolę przewodnika i oprowadza zwiedzających po stanowiskach, rezerwatach, muzeach i innych zabytkowych kompleksach, które zachowały się do naszych czasów. Charakter tego podtypu turystyki kulturowej bardzo dobrze opisuje poniższa definicja zaproponowana przez *Archaeological Institute of America*: „Turystyka archeologiczna to podróże, których celem jest zwiedzanie i doświadczanie stanowisk archeologicznych i miejsc historycznych. Siłą motywacyjną uprawiania turystyki archeologicznej jest zainteresowanie przeszłością i poszerzanie wiedzy o starożytnych lub historycznych kulturach. „Archeoturystów" przyciągają miejsca egzotyczne (często trudno dostępne), w których odkryto wiele stanowisk archeologicznych i pragnienie zdobycia niepowtarzalnych doświadczeń. Komponentem turystyki archeologicznej może być zwiedzanie muzeów, miejsc o znaczeniu historycznym, rezerwatów archeologicznych i historycznych, a nawet udział w tradycyjnych festiwalach, tańcach i innych wydarzeniach[7]".

Lokalizacja i historia Tarragony

Współczesne miasto Tarragona jest zlokalizowane w północno-wschodniej części Półwyspu Iberyjskiego. Znajduje się w Katalonii, jednej z siedemnastu Wspólnot Autonomicznych Hiszpanii, nad Morzem Śródziemnym, na „Costa Dorada", co w języku polskim oznacza Złote Wybrzeże. Tarragona jest stolicą prowincji noszącą tę samą nazwę. W czasach rzymskich, ówczesne miasto zwane *Colonia Iulia Urbs Triumphalis Tarraco,* było stolicą *Hispania Citerior,* a późniejszej *Hispania Tarraconensis.* Powierzchnia miasta wynosi w przybliżeniu 60 kilometrów kwadratowych, a jego średnią wysokość szacuje się na około

[7] http://www.archaeological.org/pdfs/AIATourismGuidelines.pdf - tłumaczenie definicji na język polski – dr Michał Krueger.

70 metrów nad poziom morza. Samą prowincję, w której znajduje się interesujące nas miasto zamieszkuje około 811400 mieszkańców. Według wyników badań przeprowadzonych w 2016 roku, Tarragonę zamieszkiwało wówczas 136424 osób. Na terenie stolicy prowincji znajduje się placówka uczelnia wyższa, Universitat Rovira i Virgili. Uniwersytet oferuje około czterdziestu kierunków studiów licencjackich i pięćdziesięciu magisterskich. Szeroki jest również wachlarz atrakcji rozrywkowych przeznaczonych zarówno dla turystów, jak i dla mieszkańców. Na terenie miasta znajdują się dwa teatry, Teatre Metropol i Teatre Tarragona. Podczas wakacji odbywają się tutaj przedstawienia na świeżym powietrzu. Oprócz tego, można również w tym ośrodku wziąć udział w wielu interesujących eventach, jak na przykład w uroczystościach związanych ze Świętami Wielkanocnymi oraz w corocznym festiwalu o nazwie „Tarraco Viva" (Żywa Tarragona), którego program zostanie przedstawiony w dalszej części pracy. Ponadto miasto dysponuje kasynem i sześcioma polami golfowymi znajdującymi się w najbliższej okolicy; na terenie Tarragony działa również klub żeglarski, będący najstarszym klubem tego typu w całej Hiszpanii oraz licznymi terenami przeznaczonymi do uprawiania różnych dyscyplin sportowych. Niemniej jednak, ośrodek znany jest głównie z pozostałości pochodzących z okresu rzymskiego, które w 2000 roku zostały wpisane na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Nie oznacza to, iż w Tarragonie można znaleźć wyłącznie zabytki pochodzące z tej epoki; w mieście zachowały się również ślady po założeniach skonstruowanych np. w Średniowieczu[8].

Pomimo tego, iż Tarragona kojarzona jest głównie z Cesarstwem Rzymskim, to jej historia sięga V w. p.n.e. i związana jest z ludem *Kassetani,* który we wspomnianym okresie zajmował teren okolic Tarragony. Badania archeologiczne wykazały, że ośrodek iberyjski zlokalizowany był w dolnej części późniejszego miasta rzymskiego. Niewykluczone, że osiedle nosiło nazwę *Kesse* [Mar, et.al. 2015, s. 45]. Niemniej jednak, nie posiadamy wielu pozostałości materialnych po tej kulturze. Na podstawie przeprowadzonych badań na tym obszarze, badacze doszli do wniosku, że osada rozwijała się pomiędzy V a III w. p.n.e., a jej kres położyło przybycie na ten teren kartagińskich i rzymskich sił zbrojnych. Nieliczne, zachowane ślady iberyjskiego *oppidum* pozwoliły na przybliżenie typu architektury stosowanej przez lud *Kassetani.* Badania archeologiczne odkryły niewielkie, kwadratowe pomieszczenia, zazwyczaj o długości około pięciu metrów. Ich mury wzniesione zostały bezpośrednio na skale, bez użycia zaprawy murarskiej. Posadzkę wykonywano głównie z ubitej ziemi, którą łączono z kamieniami i tłuczniem ceramicznym [Mar, et.al. 2015, s. 45-47].

Kiedy Rzymianie w III w. p.n.e. przybyli na Półwysep Iberyjski, ich głównym celem było pokonanie swoich wrogów, Kartagińczyków. Bogactwa naturalne, w jakie obfitował rejon, sprawiły, że obywatele Republiki zainteresowali się podbojem tego obszaru. Walki toczyły się ze zmiennym szczęściem, ale ostateczną klęskę poniosły wojska kartagińskie. Rzymianie po pokonaniu wrogów stopniowo zaczęli podbijać teren współczesnej Hiszpanii i Portugalii, jednak był to proces niezwykle ciężki, nierównomierny i czasochłonny, gdyż konkwista tego obszaru objęła okres około 200 lat. Za koniec podbojów uważa się rok 19 p.n.e., w którym dobiegły końca wojny kantabryjskie [Ziółkowski 2004, s. 177-209].

Przybycie Rzymian na terytorium współczesnej Tarragony datuje się na 218 r. p.n.e., aczkolwiek badacze nie są pewni czy zniszczenie *oppidum* iberyjskiego nastąpiło w tym okresie, czy później, kiedy obóz wojskowy zaczął przekształcać się w miasto. Biorąc

[8] https://www.tarragona.cat/la-ciutat

pod uwagę fakt, iż *castrum* zostało wzniesione w górnej części współczesnej Tarragony, część badaczy opowiada się za teorią uwzględniającą późniejszą datę zniszczenia ośrodka ludu *Kassetani*. Omawiany obszar pełnił funkcję bazy militarnej przez cały II w. p.n.e. Stała obecność Rzymian niewątpliwie przyczyniła się do powstania miasta nazywanego w okresie rzymskim *Tarraco* [Mar et.al. 2015, s. 33-70]. Powstanie ośrodka miejskiego datowane jest na koniec II w. p.n.e., kiedy to przeprowadzono większą reformę urbanistyczną. Pozostałości związanych z pierwszą fazą miejską jest niewiele, większość zabytków pochodzi głównie z okresu cesarskiego. Wtedy właśnie nastąpił prawdziwy boom budowlany, co niewątpliwie zostało zainicjowane przez Augusta, który przebywał osobiście w mieście w latach 26-25 p.n.e. W tym czasie ośrodek pełnił funkcję tymczasowego centrum władzy [Le Roux 2014, s. 63].

Do drugiej połowy V wieku, pomimo tego, iż większa część półwyspu zajęta była przez plemiona germańskie, *Tarraconensis* pozostawała wciąż pod władzą Rzymian. Wizygoci początkowo pojawili się na terytorium dzisiejszej Hiszpanii jako sprzymierzeńcy Cesarstwa. Stopniowo zaczęli umacniać swoją pozycję, aż zdecydowali się w końcu na najechanie i zdobycie Tarragony. Wizygoci rządzili tym terytorium aż do najazdu muzułmańskiego na Półwysep Iberyjski na początku VIII wieku. Panowanie muzułmanów w Tarragonie trwało długo, bo aż do XII wieku, kiedy to została ona zdobyta przez katalońskich hrabiów. Miasto średniowieczne zajmowało głównie górną część miasta, gdzie niegdyś znajdowało się forum prowincji. Z powodu licznych epidemii miasto w połowie XIV wieku weszło w okres recesji ekonomicznej i demograficznej. Ta sytuacja, pogorszona dodatkowo o liczne bitwy prowadzone na terenie ośrodka, przeciągnęła się do XIX wieku. W 1833 roku Tarragona została ogłoszona stolicą prowincji; od tego momentu miasto zaczęło stopniowo odzyskiwać utraconą pozycję [Barton 2011, s. 32-35].

Rzymskie zabytki Tarragony

Pozostałości po Cesarstwie Rzymskim, które do dziś możemy podziwiać, to głównie relikty obiektów architektonicznych. Zanim jednak przejdziemy do zaprezentowania najważniejszych budynków zdobiących obecnie miasto, warto wspomnieć o materiale i technikach wznoszenia budynków oraz o cechach charakterystycznych dla rzymskich konstrukcji. W Tarragonie używano głównie kamienia lokalnego, tj. kwarcytu, granitu i wapienia; często wykończenia wykonywane były w marmurze, który był specjalnie sprowadzany na Półwysep Iberyjski. Rzymskie budowle wyróżniały się głównie przestrzennością, symetrią oraz bogactwem zdobniczym [Mañanes Pérez 2009, s. 196-198]. Konkwistadorzy potrafili zaadaptować się w każdym regionie, zazwyczaj, w budownictwie wykorzystywali surowce, które dostarczały im ziemie podbite. Również górzyste ukształtowanie powierzchni nie stanowiło dla Rzymian bariery; potrafili dostosowywać swoje konstrukcje do zastanej rzeźby terenu [Hidalgo 2008, s. 52].

Pozostałości z Tarragony wskazują na to, iż techniką najchętniej wykorzystywaną w tym mieście było *opus quadratum*[9]. Niemniej jednak, nie był to jedyny wątek murarski stosowany w zabudowaniach publicznych. Rzymianie również stosowali: *opus caementicium*[10], *opus testaceum*[11], *opus tessellatum*[12] i *opus signinum*[13], z których dwa ostatnie stosowane były do wykonywania posadzek [Moncunill Martí 2014, s. 32-33].

[9] *opus quadratum* – sposób budowy wykorzystujący ociosywane kamienie o kształcie prostokąta.
[10] *Opus caementicium* – sposób budowy wątku z małych kamieni łączonych zaprawą.
[11] *Opus testaceum* – technika konstrukcyjna wykorzystująca cegłę.

Do czasów współczesnych w Tarragonie zachowały się pozostałości po: murach miejskich, forum kolonii, forum prowincji, cyrku, teatrze, amfiteatrze, termach oraz akwedukcie znajdującym się w niewielkiej odległości od miasta. Do najlepiej zakonserwowanych należą: mury miejskie, amfiteatr, forum kolonii, cyrk i akwedukt, w związku, z czym to te obiekty cieszą się największym zainteresowaniem turystów. Pozostałe obiekty, które zostały zniszczone głównie podczas rozwoju urbanistycznego miasta są zdecydowanie mniej atrakcyjne dla podróżniczych przybywających do Tarragony. Najlepiej zachowane budynki są również lepiej promowane, stąd bardzo często turyści nie wiedzą o istnieniu pozostałych obiektów, tych gorzej zakonserwowanych. W najbliższej okolicy znajdują się również pozostałości po domach wiejskich (tzw. wille) należących niegdyś do bogatych obywateli Rzymu. Na terenie miasta znajduje się również makieta *Tarraco*. Niewątpliwie pomaga ona w lepszym zrozumieniu i wyobrażeniu sobie wyglądu tego miasta rzymskiego. Model przedstawia ośrodek rzymski z II wieku, okresu, w którym powierzchnia miasta osiągnęła apogeum. Jest to druga największa makieta przedstawiająca miasto z czasów rzymskich, mniejsza jedynie od tej znajdującej się w Rzymie. Jej konstrukcja została rozpoczęta w 2002 roku i zakończona w 2005. Makieta ma 18 m^3 i została wykonana w skali 1: 500[14].

Mury miejskie

Jednym z ważniejszych obiektów, które turyści do dnia dzisiejszego mogą podziwiać w Tarragonie, są mury miejskie. Pomimo iż należą one do najlepiej zachowanych na całym półwyspie, to do czasów nam współczesnych dotrwał jedynie odcinek znajdujący się w górnej części ośrodka. Pierwsze badania nad tym obiektem zostały przeprowadzone już w XVI wieku, kiedy to Lluís Pons d'Icart sporządził ilustrowany opis umocnień. Założenie zostało wzniesione w II w. p.n.e. Umocnienia skonstruowano w dwóch różnych wątkach; w dolnej części zastosowano mur cyklopi, a w górnej regularne ciosy. Obydwie części przynależą do różnych faz budowlanych. Między licem wewnętrznym a zewnętrznym muru znajdowało się wypełnisko w postaci ziemi zmieszanej z kamieniami i cegłami. W murze zaprojektowano kilka bram, które prowadziły do *Tarraco,* niestety pozostałości po niektórych się nie zachowały, w związku, z czym ich istnienie pozostaje kwestią dyskusyjną. Szacuje się, że długość muru otaczającego Tarragonę wynosiła cztery kilometry [Mar et.al. 2015, s. 49-86]. Mur zwieńczony był basztami rozmieszczonymi, co około 80 metrów. Do czasów współczesnych zachowały się materialne ślady po trzech z nich: Arzobispo, Cabiscol i Minerva. Do najlepiej zachowanych należy ostatnia z wyżej wymienionych, została ona wzniesiona około 200 r. p.n.e. [Hauschild 2014, s. 40].

[12] *Opus tessellatum* – technika układania mozaik.
[13] *Opus signinum* – technika konstrukcyjna wykorzystywana do układania posadzek, tworzyło się ją z małych fragmentów dachówek połączonych ze sobą zaprawą.
[14] https://www.tarragonaturisme.cat/es/monumento/maqueta-de-tarraco-mht

Ryc. 1. Pozostałości muru miejskiego zlokalizowanego w górnej części miasta
Źródło: archiwum autorki

Tarragona podzielona była na dwie części: miasto dolne i górne. W dolnej części ówczesnego miasta można znaleźć pozostałości po forum kolonii; w górnej, forum prowincji i cyrk, a poza murami miejskimi znajdowały się takie obiekty jak: amfiteatr, teatr oraz łaźnie.

Forum kolonii

Określenie chronologii forum usytuowanego w dolnej części *Tarraco* jest dość problematyczne, gdyż badacze wskazują dwie możliwe daty wzniesienia założenia. Część z nich uważa, że zostało ono skonstruowane w I w. p.n.e., gdyż na to wskazują pozostałości materialne. Inni badacze z kolei uważają, że forum musiało już istnieć w II w. p.n.e., kiedy to powstało w tym miejscu miasto. Za czasów Augusta przeprowadzona została na tym obszarze reforma, która powiększyła teren kompleksu i wzbogaciła go o nowe konstrukcje, takie jak, na przykład, bazylika. Pozostałości archeologiczne wskazują, iż forum było użytkowane do końca III w. n.e. Ślady istnienia tego założenia zostały odnalezione w trakcie prac budowlanych prowadzonych w latach 1857-1860. Pierwsze badania archeologiczne na terenie tego obiektu zostały przeprowadzone przez B. Hernándeza i Sanahuja. Kolejne prace odbyły się dopiero w latach dwudziestych XX wieku i przewodniczył im J. Serra i Vilaró [Mar, et.al. 2015, s. 240-248].

Cały kompleks forum kolonii można podzielić na dwie części. Przypuszcza się, że jedna z nich została wzniesiona za czasów Republiki, a druga podczas reformy przeprowadzonej w tym miejscu za panowania Augusta. Aktualnie na większym placu można podziwiać cokoły po rzeźbach, kolumny i fragmenty murów wymienionych wcześniej konstrukcji oraz

zrekonstruowane *tabernae,* czyli sklepy znajdujące się w okolicy bazyliki. Najważniejszym budynkiem znajdującym się na większym placu była niewątpliwie sama bazylika, której granice wyznaczały 4 kolumny na krótszym boku i 14 na dłuższym[15].

Ryc. 2. Pozostałości po części forum, na terenie której znajdowała się bazylika
Źródło: archiwum autorki

Forum prowincji

Jak już zostało wyżej wspomniane, kompleks omawiany w niniejszym ustępie został wzniesiony w górnej części *Tarraco* i dostosowany do naturalnej rzeźby terenu. Na forum odprawiano ważne uroczystości, również religijne, ale było ono również centrum życia politycznego prowincji. Kompleks składa się z trzech części, usytuowanych na trzech różnych wysokościach. Na najwyższym poziomie znajdowała się strefa sakralna, na środkowym tzw. plac reprezentacyjny otoczony portykiem, a na najniższym cyrk. Założenia z trzech poziomów odpowiadają trzem fazom budowlanym. Najwyższa część kompleksu została skonstruowana około 70 r. n.e., środkową datuje się na wczesny okres flawijski, a najniższą z cyrkiem na okres obejmujący panowanie Domicjana (81-96 r. n.e.). W V w. n.e. kompleks został wyłączony z użytku, a na jego miejscu zaczęto wznosić zabudowania prywatne [Aquilué Abadías 2006, s. 47]. Na terenie tego kompleksu prace badawcze rozpoczęły się już w XVI wieku i prowadzone były przez Lluísa Ponsa d'Icarta, który zidentyfikował to miejsce,

[15] Informacja pochodzi z tablicy informacyjnej znajdującej się na terenie forum kolonii.

jako forum. Najbardziej owocne kampanie wykopaliskowe odbyły się w drugiej połowie XX wieku [Mar et.al. 2015, s. 352-366]. Do naszych czasów zachowało się niewiele struktur pochodzących z tego założenia. Większość z nich została zniszczona podczas późniejszych faz budowlanych bądź posłużyła, jako materiał do wznoszenia nowych zabudowań. W bardzo dobrym stanie przetrwała wieża „Praetorium"; ze środkowego placu zachował się niewielki fragment muru, który niegdyś otaczał po wschodniej części plac reprezentacyjny. Aktualnie w tym miejscu powstał niewielki plac z zachowanym monumentem z czasów rzymskich w centralnej części, otoczony licznymi restauracjami.

Ryc. 3. Zachowane pozostałości muru forum prowincji widoczne do dnia dzisiejszego w Tarragonie
Źródło: archiwum autorki

Cyrk

Znajdował się on w górnej części miasta i jak już zostało to wyżej wspomniane był najniżej usytuowanym założeniem wchodzącym w skład kompleksu forum prowincji. Został on wzniesiony pod koniec I w. n.e., jego opuszczenie i zaprzestanie pełnienia jego pierwotnej funkcji datuje się natomiast na V w. n.e. Budynek nie został jednak całkowicie wyłączony z użytkowania, gdyż w Średniowieczu miejsce to pełniło funkcje handlowe. Znaczna część założenia została zniszczona w roku 1811 podczas najazdu na miasto wojsk napoleońskich oraz podczas ekspansji urbanistycznej mającej miejsce w wiekach XIX i XX. Pierwotna długość cyrku wynosiła 325 metrów, a jego szerokość szacuje się pomiędzy 100 a 115 metrów. Badania i pomiary sporządzone przez badaczy wykazują, że założenie w czasach swojej świetności było w stanie pomieścić około 25000 widzów[16]. Ważniejsze

[16] Informacja pochodzi z tablicy informacyjnej znajdującej się na terenie cyrku.

badania archeologiczne były prowadzone na terenie założenia od XX wieku. Od lat 80. cyrk jest objęty pracami konserwatorskimi [Brull Casadó et.al. 2014, s. 871].

Ryc. 4. Widok na pozostałości po cyrku rzymskim
Źródło: archiwum autorki

Amfiteatr

Ta budowla widowiskowa została wzniesiona poza murami miasta, w pobliżu morza. Rzymianie przy konstrukcji tego założenia wykorzystali naturalne wzniesienie terenu, dolną część widowni oparto o skałę naturalną, a do wybudowania górnej posłużył im system sklepień. Amfiteatr wzniesiono w II w. n.e., za czasów Trajana bądź Hadriana. Pomiędzy 218 a 222 r. n.e. na terenie założenia dokonano ważnej reformy na polecenie Heliogabala. W V w. n.e. budynek został opuszczony i przestał pełnić funkcję konstrukcji widowiskowej [García Cuentos 2014, s. 275]. Pomimo utraty swojej pierwotnej funkcji, rezultaty badań archeologicznych wykazały, że przestrzeń wciąż była wykorzystywana w późniejszych okresach. Najpierw, na terenie zajmowanym niegdyś przez arenę wzniesiono kościół dla upamiętnienia torturowanych i straconych w tym miejscu diakonów i biskupa. Natomiast pod koniec VI wieku Wizygoci skonstruowali tutaj trójnawową bazylikę. W XII wieku na ruinach wcześniejszej budowli wzniesiono kościół romański. Po długim okresie przerwy w aktywności budowlanej w XVI wieku dokonano pewnych renowacji i zaczęto użytkować miejsce, jako klasztor, który pod koniec XVIII wieku został przekształcony w więzienie. Całkowite opuszczenie terenu założenia miało miejsce w latach trzydziestych XX wieku [Dupré i Raventós 1994, s. 84-85]. Konstrukcję zidentyfikował w XVI wieku wspomniany już wcześniej Lluís Pons d'Icart. Znaczna część założenia nie została odkryta aż do XX wieku, dopiero kampanie z lat 1948-1957 przeprowadzone pod kierunkiem Samuela Ventury przyczyniły się do odsłonięcia większej części założenia rzymskiego oraz bazyliki wizygockiej [Toldrà et.al. 2016, s. 1083]. Rzymska budowla została wzniesiona na planie

elipsy, szacuje się, że mierzyła ona 130 na 102 metry. Badania prowadzone na tym obszarze dowiodły, że widownia była w stanie pomieścić 11800 widzów [Macias 2014a, s. 89].

Ryc. 5. Pozostałości po amfiteatrze rzymskim
Źródło: archiwum autorki

Teatr

Teatr w Tarragonie został wzniesiony w niewielkiej odległości od forum, aczkolwiek zlokalizowany został już poza murami miasta. Podobnie jak w przypadku amfiteatru, przy konstruowaniu widowni budowniczy wykorzystali naturalne wzniesienie. Założenie zostało wybudowane w I w. n.e. i porzucone niewiele później, gdyż już w II w. n.e. [Salom Garreta 2014, s. 87]. Ruiny teatru zostały zlokalizowane podczas prac budowlanych z roku 1885, a pierwsze badania nad założeniem przeprowadził Buenaventura Hernández Sanahuja. Podczas odkrycia, omawiana budowla widowiskowa, była dość dobrze zachowana, niestety późniejsze prace budowlane i działalność fabryk znajdujących się w sąsiedztwie przyczyniły się do prawie całkowitego zniszczenia tego założenia. Obecnie widoczne jest tylko sześć rzędów widowni oraz pozostałości po orchestrze, wschodni fragment budynku scenicznego, a także nielicznie zachowane fragmenty po mniejszych elementach wchodzących niegdyś w skład tej budowli widowiskowej. Od 2010 roku, aż do dnia dzisiejszego trwają na tym terenie prace konserwatorskie[17].

[17] Informacja pochodzi z tablicy informacyjnej znajdującej się na terenie Muzeum Archeologicznego w Tarragonie.

Ryc. 6. Pozostałości po teatrze rzymskim
Źródło: archiwum autorki

Termy

Tarragońskie łaźnie zostały wzniesione w odległości około 190 metrów od teatru. Słaby stan zachowania założenia nie pozwala na określenie jego chronologii. Niektórzy badacze uważają, że termy zostały skonstruowane w I bądź w II w. n.e., inni, iż nastąpiło to około III w. [Mar et.al. 2015, s. 134]. W 1862 roku Hernández Sanahuja podczas swoich badań natknął się na pozostałości po tym założeniu. Jego dokumentacja oraz załączone do niej szkice pozwoliły na odtworzenie hipotetycznego wyglądu term z czasów rzymskich [López Vilar 1993, s. 134]. Kolejne badania na terenie tego obiektu przeprowadzono dopiero ponad 100 lat później, bo w 1987 roku. Ostatnie kampanie zorganizowano w latach 1994, 1996 i 1998, podczas których odkryto pozostałości po jednym z basenów. Badania zostały nagle przerwane, ich dokumentacja niedokończona, a teren, na którym znajduje się kompleks, w celu jego ochrony, został zasypany warstwą żwiru [Diaz et.al. 2000, s. 111-112].

Akwedukt

Akwedukt Ferreres, znany również pod nazwą „El Puente del Diablo" (czyli „Most Diabła") należy do jednego z trzech systemów kanalizacyjnych, za pomocą którego prowadzono wodę do miasta. Niewątpliwie „El Puente del Diablo" należy do najbardziej spektakularnych pozostałości tego typu z terenu prowincji i zarazem do najlepiej zachowanych. Jego druga nazwa zainspirowana jest legendą, która głosi, iż diabeł skonstruował to założenie w jedną noc; przedsięwzięcie miało być zainicjowane z powodu

konieczności transportu wody z jednej na drugą stronę doliny. Usytuowany jest w odległości około czterech kilometrów od Tarragony. Szacuje się, że założenie w czasach swojej świetności osiągało 217 metrów długości, a jego konstrukcję datuje się na I wiek n.e. Prace konserwatorskie na terenie założenia rozpoczęto dopiero w 1961 roku [Koppel 2014a, s. 255-262].

Inne obiekty z Tarragony

Cmentarz wczesnochrześcijański

Pomimo iż Tarragona słynie z pozostałości po Cesarstwie Rzymskim, na terenie tego ośrodka można odnaleźć również kompleksy architektoniczne pochodzące z innych okresów, na które warto również zwrócić uwagę w niniejszym artykule, gdyż przyciągają one także turystów do tego ośrodka.

Do jednego z nich zaliczyć trzeba wczesnochrześcijański cmentarz, którego odkrycie nastąpiło w trakcie prowadzenia prac budowlanych w celu wzniesienia w tym miejscu fabryki tytoniu w 1923 roku. Pierwsze wykopaliska na tym terenie zostały przeprowadzone pod kierownictwem Joana Serra i Vilaró. Z racji ogromnej wartości kompleksu, prace archeologiczne przeciągnęły się, aż do 1933 roku. Podczas badań odkryto ponad dwa tysiące grobów o różnej typologii. Najczęściej występujące pochówki umieszczano w amforach bądź w sarkofagach [Koppel 2014b, s. 304]. Nad nekropolią wzniesiono muzeum a na parterze pozostawione są *in situ* groby wczesnochrześcijańskie (Museo y Necrópolis Paleocristianos).

Ryc. 7. Widok na pozostałości po cmentarzu wczesnochrześcijańskim
Źródło: archiwum autorki

Katedra

Kolejnym obiektem wartym omówienia w niniejszej pracy jest budynek Katedry, usytuowany w najwyższym punkcie miasta. Została ona wzniesiona w miejscu, gdzie w czasach rzymskich znajdował się obszar kultowy, usytuowany na najwyższym poziomie kompleksu forum prowincji. Budowa Katedry została zainicjowana w roku 1167. Jest to największy tego typu obiekt znajdujący się na terenie Katalonii. Skonstruowana została w stylu romańskim, ale w jej dekoracji można odnaleźć również elementy gotyckie, renesansowe i barokowe. Przy jej wznoszeniu wykorzystano również niektóre elementy pochodzące z rozbieranych rzymskich obiektów architektonicznych. W 2010 roku zorganizowano kampanię wykopaliskową, której celem było potwierdzenie istnienia w tym miejscu rzymskiego obiektu sakralnego. Podczas badań archeologicznych prowadzonych w nawie centralnej Katedry zlokalizowano pozostałości po świątyni datowanej na okres rzymski i poświęconej prawdopodobnie Augustowi[18].

Ryc. 8. Katedra w Tarragonie
Źródło: archiwum autorki

[18] Informacja pochodzi z tablicy informacyjnej znajdującej się w pobliżu Katedry.

Muzea

Oprócz licznych obiektów, z których na teren większości z nich jest bezpośredni dostęp, Tarragona jest również bogata w liczne muzea, jak np. Muzeum Biblijne, Diecezjalne, Sztuki Współczesnej, wspomniane już wcześniej muzeum znajdujące się przy nekropolii wczesnochrześcijańskiej, Muzeum Historii Tarragony oraz Muzeum Archeologiczne. Ostatnie z wymienionych było poprzedzone wcześniejszymi, raczej prowizorycznymi muzeami. Pierwsze z nich zostało stworzone przez arcybiskupów, którzy wystawili swoje zbiory w ogrodach pałacu biskupiego. Do zabytków przez nich zebranych należały głównie monety oraz inskrypcje łacińskie. Narodowe Muzeum Archeologiczne w Tarragonie jest najstarszym tego typu kompleksem z terenu całej Katalonii. Zostało ono utworzone w połowie XIX wieku dzięki zebraniu znacznej kolekcji pochodzącej z wieków: XVI, XVII i XVIII [Gacía Cuentos 2014, s. 264].

Tarragona współcześnie

Wydarzenia kulturowe

Jak widać z powyższego przedstawienia zabytków, Tarragona to ośrodek bogaty w obiekty będące śladami działalności wcześniejszych kultur. Należy się jednak zastanowić: czy samo to bogactwo architektoniczne miało wpływ na wzrost rozwoju turystyki w Tarragonie? Zabytki zlokalizowane w tym regionie świadczą o jego potencjale turystycznym. Niemniej jednak, to działalność reklamowa oraz organizacja festynów czy rekonstrukcji, będących niezwykłą atrakcją dla osób odwiedzających Tarragonę, wpływa na rozwój turystyki, a także na poszerzenie wiedzy dotyczącej tego rzymskiego ośrodka wśród zwiedzających.

W mieście organizowane są liczne rekonstrukcje oraz inne aktywności powiązane z archeologią. Odbywa się wiele warsztatów dla dzieci i dorosłych na terenie Muzeum Archeologicznego, aby w interesujący i przystępny sposób przedstawić uczestnikom historię miasta. W mieście organizuje się także darmowe zwiedzania i oprowadzania po założeniach z archeologiem.

Jednym z ważniejszych wydarzeń odbywających się w Tarragonie jest wspominany już wcześniej festiwal „Tarraco Viva". Głównym jego celem jest pogłębienie wiedzy o epoce rzymskiej i znaczeniu miasta w tym okresie, a także, ukazanie, zarówno mieszkańcom, jak i turystom jak ważna jest konserwacja założeń i zabytków starożytnych. Organizatorzy tego corocznego eventu postawili sobie również za cel spowodowanie wzrostu zainteresowania miastem. Pierwsze tego typu wydarzenie zostało zorganizowane w 1998 roku i miało ono pomóc w promocji miasta i przyczynić się do wpisania kompleksu na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Sukces tych rekonstrukcji spowodował, że zaczęto je organizować każdego roku. Wiele z czynności realizowanych w ramach festiwalu odbywa się w obiektach zabytkowych. Organizatorzy oferują widzom uczestnictwo w wykładach i dyskusjach. Przygotowywane są również specjalne ekspozycje czasowe, które można zobaczyć samodzielnie, bądź z przewodnikiem. Podczas każdej edycji festiwalu organizowane są liczne przedstawienia wizualne oraz dźwiękowe. Na arenie amfiteatru odbywają się walki gladiatorów, aby przybliżyć uczestnikom tę formę rozrywki, tak popularną w starożytnym Rzymie. Organizuje się wiele wizyt z przewodnikiem, warsztatów oraz eksperymentów archeologicznych. Podczas festiwalu odbywa się również wiele zajęć

przeznaczonych dla najmłodszych uczestników. Każdy z corocznych festiwali ma jakąś myśl przewodnią, ostatni z roku 2018 (XX edycja) miał na celu przybliżenie sportów klasycznych oraz postaci kobiety w starożytności. W ostatniej edycji trwającej dwa tygodnie można było wziąć udział w ponad 400 różnych zajęciach. Festiwal rozpoczął się wystawieniem na arenie amfiteatru rzymskiego rekonstrukcji inicjacji igrzysk nemejskich wraz z wyjaśnieniem, na czym polegały kolejne konkurencje odbywające się w ramach igrzysk, a także wskazano, jakie zmiany dokonały się w kolejnych dyscyplinach pod wpływem Rzymian. Zrealizowano również zajęcia mające na celu przybliżenie biorącym udział w festiwalu muzyki, której słuchano w Cesarstwie, a w licznych restauracjach odbyły się warsztaty, gdzie można było spróbować swoich sił w przygotowaniu rzymskich potraw. Zorganizowano również liczne zabawy przeznaczone dla dzieci, ich celem było uświadomienie najmłodszych, jak spędzali czas najmłodsi obywatele Imperium. Dzieci oraz dorośli mieli również możliwość prezentacji swoich zdolności plastycznych w trakcie warsztatów z wykonywania mozaik. Uczestnicy mogli także wziąć udział w różnego typu grach rodzinnych, w których członkowie mogli przeobrazić się w obywateli rzymskich. Przygotowano także warsztaty piśmiennicze; nie tylko przeprowadzono zajęcia mające na celu przybliżenie pisma, jakim posługiwali się Rzymianie, ale również zaprezentowano pismo greckie. Co roku festiwal przyciąga sporą liczbę turystów oraz mieszkańców z pobliskich miejscowości[19].

Ochrona zabytków i promocja miasta

Miejscowi archeolodzy starają się w jak najlepszy sposób chronić obiekty rzymskie i pozyskują środki na ich konserwację oraz, w niektórych przypadkach, na częściową rekonstrukcję. Dlatego właśnie powstało Reial Societat Arqueològica Tarraconense (Tarragońskie Królewskie Towarzystwo Archeologiczne). Jest to najstarsza tego typu organizacja, która do dnia dzisiejszego prowadzi prace mające na celu ochronę zabytkowego miasta. Stowarzyszenie realizuje cele naukowe i umożliwia publikacje artykułów, książek oraz przewodników poświęconych Tarragonie. Organizuje również oprowadzania po rzymskim mieście pod kierunkiem archeologa. Stowarzyszenie przyczyniło się również do powstania Muzeum Archeologicznego [López Vilar 2014, s. 334].

Obecnie archeolodzy starają się rozpowszechnić wiedzę o rzymskim *Tarraco,* w związku z czym publikują wiele przewodników archeologicznych, które mają na celu przybliżenie historii miasta przeciętnemu podróżnikowi niezwiązanemu z archeologią. Pierwsza tego typu publikacja powstała w roku 1849. W XX wieku zaczęły powstawać przewodniki, które zawierały informacje nie tylko o obiektach i zabytkach rzymskich, ale również o tych pochodzących z innych okresów. Tarragona jest również źródłem wielu inspiracji literackich. Autorzy poezji i prozy wykorzystują ten rzymski ośrodek jako tło w swojej twórczości [López Vilar 2014, ss. 335-340].

Na terenie miasta, przy wszystkich budowlach zabytkowych ustawione są tablice informacyjne zawierające krótki opis założenia, jego ewolucję oraz ustęp poświęcony badaniom wykopaliskowym dokonanym na terenie danego kompleksu, aby przybliżyć dany obiekt turystom zwiedzającym miasto samodzielnie, bez przewodnika.

Archeolodzy i władze miasta dążą do zintensyfikowania poziomu zainteresowania turystycznego Tarragoną. W związku z czym, już w 1905 roku powstała organizacja o nazwie *Comisión Nacional de Turismo* mająca na celu promocję ośrodka bogatego w pozostałości

[19] https://www.tarracoviva.com

rzymskie, jak i średniowieczne. Utworzenie tej organizacji doprowadziło do powstania stowarzyszeń, dążących do aktywnej promocji miasta, co skutkowało stopniowym wzrostem ruchu turystycznego oraz uzyskaniem środków przeznaczanych na ochronę obiektów architektonicznych, które są wizytówką miasta. Wśród projektów tego typu organizacji były również działania mające na celu powstanie nowych placówek, które miały chronić i eksponować artefakty znalezione podczas prac wykopaliskowych. Władze miasta już w XX wieku wprowadzały coraz to nowe projekty i inwestycje mające na celu połączenie turystyki kulturowej oraz wypoczynkowej [Ortueta Hilberath 2007, ss. 264-272].

Obecnie powstaje wiele spotów reklamowych oraz filmów zachęcających podróżnych do odwiedzenia omawianego miasta. W 2012 roku powstała reklama nowego zapachu Dolce&Gabbana nakręcona na terenie amfiteatru w Tarragonie[20]. W 2017 roku organizacja zajmująca się turystyką w Tarragonie po raz pierwszy stworzyła i wykorzystała spot reklamowy w celu promocji miasta. Został on nagrany w czterech wersjach językowych (katalońskiej, hiszpańskiej, angielskiej i francuskiej). Zdecydowano się na tę nową metodę promocji miasta, gdyż obecnie właśnie media audiowizualne gwarantują największą liczbę odbiorców. Spot nie tylko prezentuje spuściznę miasta, ale również jego tradycje i charakterystyczną dla tego regionu gastronomię[21].

Hiszpania jeszcze kilkadziesiąt lat temu nie cieszyła się takim zainteresowaniem w kontekście archeoturystyki jak np. Peru, Grecja, Rzym czy Egipt. Dopiero w ostatnich latach ta sytuacja zaczęła się zmieniać, wpływ na to miały przede wszystkim rozwijające się prace wykopaliskowe i konserwatorskie, a także chęć pokazania odkrytych stanowisk szerszej publiczności. W ostatnich latach coraz więcej turystów, tak z Hiszpanii, jak i z innych krajów, odwiedza miasta atrakcyjne pod względem archeologicznym, m.in., interesującą nas w niniejszej pracy Tarragonę.

W 2009 roku Uniwersytet w Barcelonie i Asociación Española de Expertos Científicos en Turismo (AECIT) przeprowadziły badania, które wykazały, że Hiszpania znajduje się w pierwszej dziesiątce najczęściej wybieranych miejsc w zakresie archeoturystyki. Zajęła szóste miejsce; w rankingu wyprzedziły ją takie kraje jak: Włochy, Egipt, Grecja, Meksyk, i Peru. Najczęściej wybierane regiony Hiszpanii w omawianym typie turystyki to: Katalonia, Andaluzja, Kantabria i Madryt. Najatrakcyjniejsze miejsca z archeologicznego punktu widzenia i cieszące się największą liczbą roczną turystów to: muzea, wchodzące w skład biletu obejmującego archeologiczne zabytki w Barcelonie, Tarragona, Mérida, teatr w Maladze, Alhambra w Granadzie, muzeum i nowa jaskinia w Altamirze, Narodowe Muzeum Archeologiczne, stanowisko grecko-rzymskie Empúries czy Medina Azahara w Kordobie[22].

Tab. 1. Najczęściej odwiedzane stanowiska archeologiczne w 2015 roku

Stanowisko archeologiczne	Region	Liczba odwiedzających
El Born	Katalonia	1 851 502
Tarraco	Katalonia	560 724
Mérida i Muzeum Sztuki Rzymskiej	Estremadura	489 431

[20] http://www.lavanguardia.com/20120314/54267590127/anuncio-opel-dolce-tarragona-video.html

[21]https://www.diaridetarragona.com/tarragona/Lanzan-un-spot-televisivo-para-promocionar-Tarragona--20170427-0050.html

[22] https://www.lavanguardia.com/ocio/20100720/53967948272/la-arqueologia-se-abre-al-turismo-cultural.html

Muzeum Rozwoju Człowieka	Kastylia i León	370 466
Teatr w Maladze	Andaluzja	341 025
Barcino	Katalonia	331 194
Altamira	Kantabria	263 753
Kartagena	Murcja	262 621
Alcazaba (Almería)	Andaluzja	230 236
Medina Azahara (Kordoba)	Andaluzja	169 768

Źródło: Opracowanie własne na podstawie tabeli J. Fernándeza (2017, s. 93)

Jak wynika z powyższej tabeli, starożytne *Tarraco* w 2015 roku uplasowało się na drugim miejscu ze wszystkich stanowisk i rezerwatów archeologicznych najczęściej odwiedzanych na terenie Hiszpanii. Tarragona stała się częstym celem wycieczek zagranicznych i krajowych, mimo że, jak już wcześniej wspomniano, jest to mały ośrodek miejski. Jej miejsce na liście najchętniej odwiedzanych stanowisk czy kompleksów archeologicznych świadczy o jej kluczowym znaczeniu w archeoturystyce tego regionu. W Hiszpanii, co ciekawe, istnieją również biura podróży, które promują rozwój tego rodzaju zwiedzania i organizują wyjazdy nastawione głównie na zwiedzanie zabytków archeologicznych lub podróże, w których uczestnicy mogą przekonać się, jak wyglądało życie codzienne obywateli Tarragony w okresie rzymskim.

Tarragona to miasto, które wciąż się rozwija. Z roku na rok rośnie zainteresowanie tym miejscem wśród turystów, zarówno z kraju, jak i wśród obcokrajowców. Łatwy i szybki dojazd z Barcelony oraz kampanie reklamowe powodują, iż każdego roku przybywa osób odwiedzających ośrodek, aby poznać to urokliwe miasto i jego liczne pozostałości po rzymskiej cywilizacji. W roku 2016 odnotowano około dwóch milionów turystów odwiedzających Tarragonę. Większość z nich, bo około 1300000 osób wyjechało z miasta po spędzeniu tutaj jednego dnia. Pomimo tego, liczba turystów, którzy spędzają w ośrodku więcej czasu niż jeden dzień, wciąż rośnie. Dla przykładu, zakwaterowanie w hotelach w 2016 roku wzrosło o 12% w porównaniu z rokiem 2015. Rośnie również liczba turystów szukających noclegu na campingach, w roku 2016 wzrosła ona o 5% w porównaniu do roku poprzedniego. Szacuje się, że przybliżony czas pobytu to średnio 2,6 dnia (1,6 w hotelach i 4,3 na campingach)[23]. W 2017 roku Tarragonie udało się pobić dotychczasowy rekord, miasto odwiedziło wtedy prawie sześć milionów turystów[24]. Większość osób przyjeżdżających do *Tarraco* pochodzi z kraju. Z zagranicznych odwiedzających, najwięcej osób przybywa z: Francji, Niemiec, Wielkiej Brytanii i z Holandii[25]. Również lokalne muzea cieszą się dużą popularnością. Na podstawie badań przeprowadzonych w 2014 roku, Muzeum

[23]https://www.diaridetarragona.com/tarragona/El-numero-de-visitantes-en-Tarragona-volvio-en-2016-a-niveles-de-antes-de-la-crisis-20170125-0077.html

[24]http://www.lavanguardia.com/local/tarragona/20180119/44124540418/ano-record-turismo-tarragona-cierra-2017-222-millones-pernoctaciones.html

[25]https://www.20minutos.es/noticia/3248193/0/tarragona-registro-record-turistas-2017-alcanzando-medio-millon/

Historii Tarragony znalazło się na liście dwudziestu najczęściej odwiedzanych muzeów z całej Katalonii, z liczbą odwiedzających wynoszącą 559.685 osób[26].

Zakończenie

Jak pokazuje niniejsza praca, Tarragona to miasto bardzo chętnie odwiedzane przez turystów nie tylko z całej Hiszpanii, ale również z Europy. Z roku na rok tym można obserwować wzrost zainteresowania tym ośrodkiem wśród podróżujących. Turyści przyjeżdżają do tego ośrodka, aby podziwiać starożytną architekturę, która do dnia dzisiejszego zdobi tę nadmorską miejscowość. Jeszcze kilkanaście lat temu Tarragona nie była tak znana, a co za tym idzie, również nie cieszyła się dużą liczbą turystów przybywających do miasta. Pierwszym ważnym krokiem w kierunku rozwoju archeoturystyki tego ośrodka było niewątpliwie wpisanie kompleksu na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Po 2000 roku można zaobserwować nagły wzrost turystów przybywających do *Tarraco.* Każde takie miejsce, znajdujące się na liście dziedzictwa, staje się natychmiast bardziej znane i zyskuje większe zainteresowanie w szerszym gronie zwiedzających. Od kiedy miasto zostało wpisane na listę UNESCO, zaczęto przeznaczać większe środki na kampanie reklamowe, których celem było przyciągnięcie jak największej liczby turystów. Również corocznie organizowany festiwal „Tarraco Viva" niewątpliwie wpłynął na wzrost aktywności turystycznej w tym regionie. Organizatorzy festiwalu chcieli przygotować interesującą formę zwiedzania i poznania rzymskiego miasta, a także pokazać styl życia starożytnych. Tarragona to miasto, które zapiera dech w piersiach nawet przeciętnemu zwiedzającemu, który nie ma wiedzy w zakresie archeologii. Można tutaj zaobserwować, jak miasto współczesne zostało wkomponowane w pozostałości po mieście rzymskim. Oczywiście rozwój urbanistyki wpłynął i wciąż zagraża niektórym zabytkom miejskim, niemniej jednak prężnie działające organizacje robią wszystko co w ich mocy, aby ochronić jak największą część obiektów architektonicznych przed boomem budowlanym. Pomimo tego, iż w ośrodku można również spotkać się z turystyką eventową, muzealną i wypoczynkową, najbardziej popularnym typem zwiedzania tego miejsca jest niewątpliwie turystyka archeologiczna. Omawiany ośrodek posiada wszystkie cechy umożliwiające rozwój tzw. turystyki *de sol y playa,* nastawionej głównie na plażowanie, jednak biorąc pod uwagę statystki uwzględniające motyw odwiedzenia tego miejsca, archeoturystyka pozostaje na pierwszym miejscu. Z roku na rok władze miasta oraz różne stowarzyszenia aktywnie działające w Tarragonie dokładają wszelkich starań, aby uatrakcyjnić jeszcze bardziej ten ośrodek. Wszystkie ich działania, takie jak kampanie reklamowe, rekonstrukcje, festyny itp., powodują stały wzrost liczby turystów przybywających do *Tarraco* w celu podziwiania pozostałości archeologicznych. Każdego roku duża część budżetu jest przeznaczona na konstruowanie elementów infrastruktury turystycznej, na kampanie reklamowe oraz na prace konserwacyjne mające na celu ochronę spuścizny kulturowej. Publikuje się również dużo artykułów i książek o Tarragonie oraz przewodników archeologicznych, które nie są przeznaczone tylko dla archeologów, ale również napisane w dostępny sposób dla osób, które nie ukończyły studiów na tym kierunku.

[26]http://www.lavanguardia.com/vangdata/20150516/54431269807/los-museos-mas-visitados-de-catalunya-en-2014.html

Trzeba wziąć również pod uwagę, że rozwój turystyki może mieć nie tylko swoje dobre strony, jak wzrost środków przeznaczanych na prace konserwacyjne; wzrost liczby turystów niesie za sobą również negatywne skutki jak na przykład podwyższenie cen usług oraz towarów. Rozwój wspomnianej już wcześniej infrastruktury turystycznej może mieć negatywne skutki dla środowiska naturalnego i prowadzić do degradacji krajobrazu. Na terenie Tarragony to niekorzystne oddziaływanie turystyki nie jest jeszcze widoczne, gdyż jest to ośrodek wciąż rozwijający się turystycznie. Niszczące skutki turystyki są bardziej charakterystyczne dla miast, w których występuje zjawisko tzw. turystyki masowej, niemniej jednak Tarragona, na chwilę obecną, nie stoi przed tego typu zagrożeniem.

BIBLIOGRAFIA

Aquilué Abadías, X., 2006, *Arquitectura oficial*, [en:] X. Dupré i Raventós (ed.), *Colonia Iulia Urbs Triumphalis Tarraco,* Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, Tarragona, s. 41-54

Barton, S., 2011, *Historia Hiszpanii*, Książka i wiedza, Warszawa

Brull Casadó, C., et.al., 2014, *El circo romano de Tarraco: nuevos datos arquitectónicos. La intervención arqueológica de la calle Enrajolat (Taragona),* [en:] J.M. Álvarez, et.al. (eds.), *Congreso Internacional de Arqueología Clásica: centro y periferia en el mundo clásico,* Museo Nacional de Arte Romano, Mérida, s. 871-874

Casas, A., et.al., 2011, *Archaeological Excavation Confirms the Geophysical Anomalies Recorded at the Cathedral of Tarragona – A Comparative Study*, „Near Surface", s. 43-47

Diaz, M., et.al., 2000, *Les termes públiques de Tarragona: excavacions en el carrer de Sant Miquel, núm. 33. Estudi preliminar*, [en:] J. Ruiz de Arbulo (ed.), *Tàrraco 99. Arqueologia d'una capital provincial romana,* Edicions El Mèdol, Tarragona, s. 111-136

Dupré i Raventós, X., 1994, *El Anfiteatro de Tarraco*, [en:] J.M. Álvarez Martínez, J.J. Enríquez Navascués (eds.), *El Anfiteatro en la Hispania Romana,* Junta de Extremadura. Conserjería de Cultura y Patrimonio, Badajoz, s. 79-90

Fernández Ortea, J., 2017, *Análisis cuantitativo del impacto del arqueoturismo en España,* "Investigaciones Turísticas", nr 14, s. 87-108

García Cuentos, M.P., 2014, *La Imperial Tarraco. Restauración de los testimonios de la Tarragona romana bajo el franquismo*, „De arte: revista de historia del arte", nr 13, s. 263-286

Hauschild, T., 2014, *Las torres*, [en:] J. Rovira Soriano, Ó. Martín Vielba, et.al. (eds.), *Tarraco. Guía arqueológica,* Reial Societat Arqueològica Tarraconense, Tarragona, s. 40

Hidalgo, R., 2008, *Materiales de construcción, técnica edilicia y canteras*, [en:] Pilar León (ed.), *Arte romano de la Bética. Arquitectura y urbanismo,* Fundación Focus-Abengoa, Sevilla, s. 52-58

Jędrysiak, T., 2008, *Turystyka kulturowa,* Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa

Koppel, E.M., 2014a, *El puente del Diablo*, [en:] J. Rovira Soriano, Ó. Martín Vielba, et.al. (eds.), *Tarraco. Guía arqueológica,* Reial Societat Arqueològica Tarraconense, Tarragona, s. 255-262

Koppel, E.M., 2014b, *La Necrópolis Paleocristiana*, [en:] J. Rovira Soriano, Ó. Martín Vielba, et.al. (eds.), *Tarraco. Guía arqueológica,* Reial Societat Arqueològica Tarraconense, Tarragona, s. 304

Krueger, M., 2012, *Śródziemnomorska turystyka archeologiczna – między ekskluzywnością a masowością*, „Turystyka Kulturowa", nr 5, s. 5-21

Le Roux, P., 2014, *Augusto, el emperador de Tarraco*, [en:] J. Rovira Soriano, Ó. Martín Vielba, et.al. (eds.), *Tarraco. Guía arqueológica,* Reial Societat Arqueològica Tarraconense, Tarragona, s. 63-64

López Vilar, J., 1993, *Unes termes urbanes a Tàrraco*, [en:] R. Mar, et.al. (eds.), *Utilització de l'aigua a les ciutats romanes,* Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, s. 124-126

López Vilar, J., 2014, *Real Sociedad Arqueológica Tarraconense*, [en:] J. Rovira Soriano, Ó. Martín Vielba, et.al. (eds.), *Tarraco. Guía arqueológica,* Reial Societat Arqueològica Tarraconense, Tarragona, s. 334-340

Macias, J., et.al., 2014, *Reconstucción digital del anfiteatro romano de Tarraco (Hispania Tarraconensis) mediante escáner láser. Bases para el estudio analítico y estructural*, [en:] J.M. Álvarez, et.al. (eds.), *Congreso Internacional de Arqueología Clásica: centro y periferia en el mundo clásico,* Museo Nacional de Arte Romano, Mérida, s. 87-90

Mañanez Pérez, T., 2009, *Arqueología romana,* Diputación de Valladolid, Valladolid

Mar, R., et.al., 2015, *Tarraco: Arquitectura y urbanismo de una capital provincial romana,* Universitat Rovira i Virgili, Tarragona

Moncunill Martí, N., 2014, *Las técnicas constructivas*, [en:] J. Rovira Soriano, Ó. Martín Vielba, et.al. (eds.), *Tarraco. Guía arqueológica,* Reial Societat Arqueològica Tarraconense, Tarragona, s. 32-33

Ortueta Hilberath, E., 2007, *Tarragona destino turístico. El patrimonio cultural y los nuevos espacios para el ocio*, „Norba-Arte", nr 27, s. 263-284

Salom Garreta, C., 2014, *El eterno tema pendiente, el teatro*, [en:] J. Rovira Soriano, Ó. Martín Vielba, et.al. (eds.), *Tarraco. Guía arqueológica,* Reial Societat Arqueològica Tarraconense, Tarragona, s. 100

Toldrà, J.M., et.al. 2016, *El anfiteatro romano de Tarragona: cinco siglos dibujando y aún insatisfechos*, [en:] E. Echeverría Valiente, E. Castaño Parea (eds.), *El arquitecto, de la tradición al siglo XXI,* Fundación General de la Universidad de Alcalá, Alcalá, s. 1079-1087

Ziółkowski, A., 2004, *Historia Rzymu,* Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań

Wykaz konsultowanych stron internetowych

www.archaeological.org/pdfs/AIATourismGuidelines.pdf [dostęp: 29.04.2018]

www.tarragona.cat/la-ciutat [dostęp: 29.04.2018]

www.tarragonaturisme.cat/es/monumento/maqueta-de-tarraco-mht [dostęp: 27.04.2018]

www.tarracoviva.com [dostęp: 30. 04.2018]

www.lavanguardia.com/20120314/54267590127/anuncio-opel-dolce-tarragona-video.html [dostęp: 30.04. 2018]

www.diaridetarragona.com/tarragona/Lanzan-un-spot-televisivo-para-promocionar-Tarragona--20170427-0050.html [dostęp: 30.04.2018]

www.diaridetarragona.com/tarragona/El-numero-de-visitantes-en-Tarragona-volvio-en-2016-a-niveles-de-antes-de-la-crisis-20170125-0077.html [dostęp: 25.04.2018]

www.lavanguardia.com/local/tarragona/20180119/44124540418/ano-record-turismo-tarragona-cierra-2017-222-millones-pernoctaciones.html [dostęp: 25.04.2018]

www.20minutos.es/noticia/3248193/0/tarragona-registro-record-turistas-2017-alcanzando-medio-millon/ [dostęp: 25.04.2018]

www.lavanguardia.com/vangdata/20150516/54431269807/los-museos-mas-visitados-de-catalunya-en-2014.html [dostęp: 30.04.2018]

https://www.lavanguardia.com/ocio/20100720/53967948272/la-arqueologia-se-abre-al-turismo-cultural.html [dostęp: 23.12.2018]

Inne

Materiały pochodzące z tablic informacyjnych znajdujących się na terenie Muzeum Archeologicznego oraz przy obiektach architektonicznych w mieście Tarragona.

Tarragona as an aim of archaeological tourism

Key words: Tarragona, *Tarraco*, archaeological tourism, archaeological heritage

Abstract

The aim of this research is to present the city of Tarragona, that is located in the northeast of Spain (Catalonia autonomous community) as an object of an archaeological tourism. The article will show amongst all the history, location, and a description of the Roman and early Medieval archaeological and architectonic remains of ancient *Tarraco*. It is the intention of the author, to also present a program that involves protection of architectonic remains. What is more, cultural events and advertising activities that are focused not only on promoting Tarragona, but also to attract and enhance tourists to visiting the region discussed in this work.